

VOORWOORD

De Vlaamse land- en tuinbouw is een boeiende sector die voor heel wat uitdagingen staat. Denk aan het schommelende inkomen, de instroom van landbouwers, ruimte voor landbouw, de klimaatverandering en de datarevolutie. Het nieuwe Landbouwrapport 2018 heeft de verdienste om deze uitdagingen anno 2018 in kaart te brengen en in perspectief te plaatsen, rekening houdend met de plaats van de landbouw in de agrovoedselketen en de internationale context.

Het decretaal verankerde Landbouwrapport is aan zijn zevende editie toe. De publicatie is, samen met het Visserijrapport, uitgegroeid tot een tweejaarlijkse traditie. Het LARA biedt, zoals steeds, een uitvoerige beschrijving van de Vlaamse land- en tuinbouw op basis van de laatst beschikbare cijfers voor structurele, economische, sociale en omgevingsindicatoren. In deze uitgave krijgen ook de verschillende deelsectoren de aandacht die ze verdienen.

Wat zien vertegenwoordigers van landbouworganisaties, sectororganisaties, onderzoeksinstituten, maatschappelijk middenveld en overheid als de sterktes, zwaktes, opportuniteiten en bedreigingen voor de gehele landbouwsector en de deelsectoren? Dit rapport bevat negen SWOT-analyses, die een goed beeld geven van wat er leeft in de Vlaamse land- en tuinbouw. Ze vormen een mooie aanvulling bij de sectorbeschrijvingen.

Het rapport biedt met het gekozen thema een bijdrage aan de discussie over de toekomst van de Vlaamse land- en tuinbouw. Tussen de hoofdstukken door geven onafhankelijke experts hun visie op uitdagingen waar de sector voor staat. Hun opiniestukken bieden voedsel om over na te denken, om het met de titel van de vorige editie te zeggen.

Het LARA is een gedegen werkstuk waaraan heel wat medewerkers binnen en buiten het Departement Landbouw en Visserij hun steentje hebben bijgedragen. Een stuurgroep met vertegenwoordigers van de Strategische Adviesraad Landbouw en Visserij (SALV) en externe deskundigen staat het departement bij de opmaak van het rapport bij. Dat garandeert de kwaliteit en de brede gedragenheid van het werk.

Het LARA is een naslagwerk voor al wie betrokken is bij de Vlaamse land- en tuinbouw en is ook voor een breder publiek toegankelijk. Een correct inzicht in de toestand en de te verwachten ontwikkelingen van de sector is noodzakelijk voor een goede onderbouwing van het te voeren beleid.

Ik wens u een aangename en nuttige lectuur toe.

Patricia De Clercq
Secretaris-generaal Departement Landbouw en Visserij

December 2018

1 UITDAGINGEN VOOR DE VLAAMSE LANDBOUW ALS THEMA

'Uitdagingen voor de Vlaamse land- en tuinbouw' is de ondertitel van het zevende Landbouwrapport (LARA). Het tweejaarlijkse decreetaal verankerde rapport heeft ditmaal als centrale thema de uitdagingen voor de Vlaamse land- en tuinbouw. Tegelijk geven we een uitvoerige beschrijving van de deelsectoren. Per deelsector gebeurt er ook een SWOT-analyse (sterktes, zwaktes, kansen, bedreigingen). Het Visserijrapport (VIRA) verschijnt ditmaal apart en volgt ongeveer dezelfde structuur als het Landbouwrapport.

Het LARA is uitgegroeid tot een standaardwerk dat de actuele cijfers en feiten over de land- en tuinbouw bevat. Het rapport is bestemd voor al wie landbouw en landbouwbeleid op de voet volgt, maar is ook toegankelijk voor iedereen die geïnteresseerd is in de sector.

Het LARA biedt, net zoals in zijn vorige edities, een beschrijving van de Vlaamse land- en tuinbouw en de deelsectoren op basis van de laatst beschikbare cijfers, met aandacht voor structurele, economische, sociale en omgevingsindicatoren. Geactualiseerde beschrijvingen van (sub)sectoren (akkerbouw, tuinbouw, veeteelt en verdere opdelingen) krijgen als indicatorensets ook een plaats op onze website www.vlaanderen.be/landbouw/cijfers. Omdat landbouw een schakel vormt in een hele keten van sectoren, brengen we het agrobusinesscomplex en de volledige keten in beeld.

'Uitdagingen voor de Vlaamse land- en tuinbouw' bevat boeiende beschrijvingen en prikkelende analyses, die de basis kunnen zijn voor een discussie over de toekomst van de land- en tuinbouw in Vlaanderen. We legden ons oor ook te luister bij onafhankelijke experts uit beleid, onderzoek en middenveld, die hun visie geven op uitdagingen waarmee de Vlaamse landbouw geconfronteerd wordt en hoe de sector daarmee zou moeten omgaan. Is de Vlaamse landbouw klaar om een antwoord op de uitdaging te geven? Welke kansen en bedreigingen gaan met de uitdaging gepaard? Welke mogelijke oplossingsrichtingen zijn er? Wat is de rol van de overheid, de keten en het onderzoek? Deze opinies, die als rode draad tussen de hoofdstukken staan, zijn een aanvulling op het eigenlijke rapport, en geven niet het standpunt van het Departement Landbouw en Visserij weer.

2 STRUCTUUR

Het rapport begint met een beschrijving van de agrovoedingsketen en het belang daarin van schakels als de toelevering, de voedingsindustrie, horeca en catering en de consument. Aansluitend brengen we de volledige land- en tuinbouw in beeld vanuit verschillende aspecten: structureel, economisch, sociaal, omgeving, innovatie, beleid. Een SWOT-analyse vervolledigt het plaatje. Daarna leggen we de focus op de uitdagingen waarmee de land- en tuinbouw internationaal en in Vlaanderen mee geconfronteerd wordt. Vervolgens bespreken we acht deelsectoren meer in detail, zowel met een beschrijving als met een SWOT-analyse. Het rapport sluit af met een uitleiding.

Dit zijn de hoofdstukken van het rapport:

- Agrovoedingsketen
- Land- en tuinbouw
- Uitdagingen voor de land- en tuinbouw
- Akkerbouw
- Groenten
- Fruit
- Sierteelt
- Vleesvee
- Melkvee
- Varkens
- Plumvee
- Uitleiding

Een ruime samenvatting en een afkortingenlijst vullen het rapport aan. De bijlage met geraadpleegde bronnen en gebruikte begrippen en methoden staat op www.vlaanderen.be/landbouwrapport.

Tussen de hoofdstukken door ruimen we plaats in voor de visies van onafhankelijke experts op uitdagingen waar de land- en tuinbouw voor staat.

3 SWOT-ANALYSES

Een SWOT-analyse is een methode die gebruikt wordt om sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van een sector te evalueren ten behoeve van een strategische planning. Een sector identificeert daarbij interne en externe factoren die gunstig en/of ongunstig zijn om de externe doelstellingen te realiseren. Op interne ontwikkelingen – sterktes en zwaktes – heeft de sector zelf controle: de organisatie, locatie, beschikbare middelen, aanwezige kennis en competenties, (nieuwe) doelgroepen, infrastructuur, imago/naamsbekendheid, samenwerkingsverbanden en partners. Externe ontwikkelingen – kansen en bedreigingen – zijn omgevingsfactoren. Denk aan ontwikkelingen op maatschappelijk, technologisch, ecologisch, demografisch, organisatorisch en juridisch vlak. Een SWOT-analyse voedt de discussie over de richting die een sector wil uitgaan en sluit daarom naadloos aan bij het thema uitdagingen.

In het kader van het LARA hebben we begin 2018 vijf workshops georganiseerd om een SWOT-analyse te maken van de sectoren groenten, fruit, sierteelt, plumvee, akkerbouw en rund- en kalfsvlees. We hebben daarvoor telkens een tiental experts uit de sector, het maatschappelijk middenveld en het onderzoek bijeengebracht. Daarmee wilden we de kwaliteit van de analyses en de gedragenheid garanderen. De deelnemers konden zich via een doorschuifstelsel telkens in vier kleine groepjes buigen over sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen. Een facilitator leidde het debat en een notulist maakte het verslag op. Achteraf kregen de deelnemers de kans om het verslag na te lezen en te valideren.

Voor het algemene hoofdstuk over de land- en tuinbouw en de sectoren varkens en melkvee en zuivel hebben we niet gekozen voor fysieke workshops, maar voor desktopanalyses, omdat we konden beschikken over recente analyses en achtergrondinformatie. Binnen het departement hebben sectorexperts de teksten kritisch nagelezen.

4 BRONNEN

Het Landbouwrapport is het resultaat van de verwerking en analyse van beschikbaar, al dan niet gepubliceerd cijfermateriaal, afkomstig van diverse databanken, zowel beleidsinterne (zoals het beleidsdomein Landbouw en Visserij en het beleidsdomein Omgeving) als beleidsexterne (zoals Eurostat, Statbel, de Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek, Universiteit Gent, BFA en Fevia).

Wat de opgestelde statistieken betreft, geldt dat alle cijfers betrekking hebben op Vlaanderen, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld. Het gaat om de laatst beschikbare gegevens, wat niet voor alle indicatoren hetzelfde jaar is. Voor de cijfers geldt dat de eindversie van het rapport is opgemaakt in september 2018. Het rapport weerspiegelt de stand van zaken op dat moment. Het is dus mogelijk dat bepaalde informatie niet meer actueel is op het moment van publicatie.

In de tekst wordt er vaak gesproken over landbouw en over land- en tuinbouw. Zolang er geen expliciet onderscheid wordt gemaakt (in indicatoren en dergelijke) tussen landbouw en tuinbouw, wordt met landbouw zowel land- als tuinbouw bedoeld.

Het grootste deel van het Landbouwrapport 2018 is gebaseerd op enkele grote databronnen die we hieronder kort toelichten.

- Het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN) is het boekhoudnet dat door het Departement Landbouw en Visserij wordt beheerd. Het LMN heeft als doel om economische, technische en milieukundige boekhoudgegevens van deelnemende bedrijven te verzamelen, te registreren, te verwerken, te analyseren en te synthetiseren tot bruikbare rapporten die de toestand van de land- en tuinbouw evalueren. Dat gebeurt ter ondersteuning van het beleid en voor het aanleveren van boekhoudgegevens aan het Europese Informatienetwerk Landbouwboekhoudingen. Circa 650 land- en tuinbouwers die representatief zijn voor de Vlaamse landbouw maken momenteel deel uit van het LMN. Heel wat economische en omgevingscijfers in het LARA zijn op het LMN gebaseerd, van het familiale arbeidsinkomen per voltijdse familiale arbeidskracht tot het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Daarnaast presenteren we de resultaten van twee enquêtes bij de deelnemers van het LMN, die innovatie en sociale aspecten in kaart te brengen.
- Traditioneel bevraagt Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium) de landbouwers door middel van een enquête in mei. De gegevens worden samengevoegd met beschikbare gegevens uit administratieve databanken (zoals Sanitel voor de veestapel en het geïntegreerd beheers- en controlesysteem voor gegevens over percelen en bedrijven) en vormen samen de landbouwenquête, die een momentopname biedt van de Vlaamse land- en tuinbouw. Om redenen van administratieve vereenvoudiging berust de enquête van 2011 niet meer op de landbouwers die hebben deelgenomen aan de landbouwtelling van 2010 maar op de landbouwers die een verzamelaanvraag hebben ingediend bij het Vlaams Gewest. In 2011 is er dus een chronologische breuk in het aantal landbouwbedrijven. In 2016 bleef het aantal landbouwbedrijven constant door een verbetering van het register. Als u meer wilt weten over methodologische veranderingen bij de landbouwenquête, kunt u de website van Statbel raadplegen.
- De beschrijving van het agrobusinesscomplex berust voornamelijk op gegevens van Statbel (Algemene Directie Statistiek – Statistics Belgium), de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ) en de Federatie Voedingsindustrie (Fevia).

- De indeling van de bedrijvigheden is voor de verwerkende sectoren gebaseerd op de Europese nomenclatuur NACE 2008 omdat de voornaamste databronnen (gegevens van RSZ en btw) gebruik maken van deze indeling.
- De intensiteitskaarten van de land- en tuinbouwproductie zijn gebaseerd op gegevens van het Agentschap voor geografische Informatie Vlaanderen, de Kruispuntbank voor Ondernemingen, de Mestbank en het Departement Landbouw en Visserij.
- Om de landbouw in te delen in sectoren, maken we gebruik van de Europese typologie (Raad van de Europese Unie (2008) Invoering van een communautaire typologie van de landbouwbedrijven, Publicatieblad van de Europese Unie L335, p. 3-24.).
- GfK is een marktonderzoeksbureau dat in opdracht van VLAM (Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing) de aankopen voor thuisverbruik van een aantal voedingsproducten continu opvolgt bij een 5.000-tal Belgische gezinnen. Enkel het thuisverbruik is opgenomen in de cijfers.

5 ACHTERGRONDDOCUMENTEN

Het Departement Landbouw en Visserij heeft dit jaar rapporten opgemaakt, die als achtergronddocumenten van 'Uitdagingen voor de Vlaamse land- en tuinbouw' gelden.

- De studie 'De toekomst van landbouw en voeding: trends, uitdagingen en de zoektocht naar antwoorden' is een uitvoerigere versie van het hoofdstuk 'Uitdagingen voor de Vlaamse land- en tuinbouw', met meer oog voor de mondiale en Europese context. Ook de meer uitgewerkte visies van twaalf onafhankelijke experts op de uitdagingen zijn in het rapport opgenomen.
- Het rapport 'Sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen. De Vlaamse land- en tuinbouw onder de loep in negen SWOT's' brengt de SWOT's voor het LARA 2018 meer in detail samen in één rapport.
- Er verschijnt ook een geactualiseerde monitor duurzame voedselkeuzes.
- Het jaarlijkse agrohandelsrapport van het Departement Landbouw en Visserij brengt de Belgische buitenlandse handel in landbouw- en visserijproducten in kaart. Het maakt gebruik van gegevens van Eurostat.

6 MEDEWERKERS

Het Landbouwrapport 2018 is een product van het Departement Landbouw en Visserij. De auteurs zijn medewerkers van de het departement. Tientallen experts in landbouw en voeding, binnen en buiten het beleidsdomein Landbouw en Visserij, lazen de hoofdstukken na en kregen de gelegenheid opmerkingen te formuleren. De namen van de auteurs en de medewerkers en lectoren zijn respectievelijk aan het begin en aan het eind van elk hoofdstuk terug te vinden.

Jonathan Platteau, Kris Roels en Tom Van Bogaert namen de algemene coördinatie en eindredactie van het Landbouwrapport voor hun rekening. Guy Lambrechts coördineerde de SWOT-analyses.

Zoals bepaald in het decreet van 6 juli 2007 houdende de oprichting van de Strategische Adviesraad voor Landbouw en Visserij staat een stuurgroep het departement bij de opmaak van het tweejaarlijkse Landbouw- en Visserijrapport bij.

De stuurgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de Strategische Adviesraad Landbouw en Visserij (SALV), zowel van het secretariaat als van de maatschappelijke middenveldorganisaties die deel uitmaken van de SALV. Daarnaast zetelen in de stuurgroep medewerkers van de beleidsdomeinen Landbouw en Visserij, Leefmilieu, Natuur en Energie en Economie, Wetenschap en Innovatie en landbouwonderzoekers en –experts. In de stuurgroepvergaderingen stelde de projectgroep de eerste ideeën voor het rapport en de blauwdruk voor, gaven de leden hun opmerkingen bij eerste versies van hoofdstukken en gaven ze feedback en suggesties.

De stuurgroep is als volgt samengesteld:

Projectteam (Departement Landbouw en Visserij)

Jonathan Platteau (voorzitter en projectleider)

Kris Roels (inhoudelijk coördinator)

Tom Van Bogaert (verslaggever en redacteur)

Guy Lambrechts (coördinator SWOT-analyses)

Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Annie Leys (Departement Landbouw en Visserij)

Luc Van Belleghem (VLAM)

Hilde Wustenberghs (ILVO)

Beleidsdomein Leefmilieu, Natuur en Energie

Katleen Van Essche (Departement Leefmilieu, Natuur en Energie)

Beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie

Marianne Claessens (VLAIO - Agentschap Innoveren en Ondernemen)

Strategische Adviesraad Landbouw en Visserij

Giel Boey (Groene Kring)

Esmeralda Borgo (Bioforum)

Emiel Brouckaert (Rederscentrale)

Koen Carels (SALV-secretariaat)

Eric Claeys (ABS)

Laurens De Meyer (Bond Beter Leefmilieu)

François Huyghe (Boerenbond)

Ann Nachtergaele (Fevia)

Danny Vandebeek (VAC)

Gert Van Thillo (Fedagrim)

Experts

Tessa Avermaete (KU Leuven)

Wim Fobelets (VILT)

Joost Salomez (Vlaams Planbureau voor Omgeving)

Floor Vandevenne (VMM – MIRA)

Peter Van Gossum (INBO)